

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 159.9.07:355.232.6

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2026.66.89-96>

Андрій ФЕДИК, канд. психол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-1122-2613
e-mail: fedykao@gmail.com

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

Олександр ФЕДИК, канд. пед. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-3734-7596
e-mail: Alexl_61@ukr.net

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ КОМАНДНИХ РІШЕНЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ

Вступ. Повномасштабне вторгнення РФ і трансформація безпекового середовища суттєво підвищили вимоги до психологічної готовності офіцерів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) до прийняття командних рішень в екстремальних умовах оперативно-службової діяльності. Феномен командного рішення офіцера-прикордонника є мультиконтекстним: відповідно до Закону України "Про ДПСУ" (2003) виокремлено п'ять функціонально різних типів командних рішень, кожен з яких висуває специфічні психологічні вимоги. Мета – теоретичний аналіз феномена психологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до прийняття командних рішень і розроблення авторської структурно-компонентної моделі цього психологічного утворення.

Методи. Застосовано комплекс теоретичних методів: аналіз і систематизація наукових джерел у галузі психології прийняття рішень і психології готовності; порівняльний аналіз раціонального, натуралістичного та когнітивно-діяльнісного підходів; концептуальне моделювання структурно-компонентної моделі; теоретичне узагальнення для обґрунтування рівневої диференціації готовності та інструментарію її психодіагностики.

Результати. На підставі порівняльного аналізу раціонального, натуралістичного та когнітивно-діяльнісного підходів до прийняття рішень, а також концепцій психологічної готовності в контексті оперативно-службової діяльності офіцерів ДПСУ авторами розроблено п'ятикомпонентну структурно-компонентну модель, що охоплює когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, операційний і рефлексивний компоненти. Обґрунтовано циклічний динамічний характер моделі та визначальну роль рефлексивного компонента як механізму перетворення оперативного досвіду на ресурс підвищення готовності. Описано три рівні готовності (високий, середній, низький) із відповідними поведінковими характеристиками в кризових ситуаціях; розкрито роль ситуаційної обізнаності та мисленнєвих стратегій у процесі прийняття командних рішень. Установлено, що наявний психодіагностичний інструментарій не дає змогу оцінити готовність офіцера-прикордонника безпосередньо в контексті прийняття командних рішень, що зумовило розроблення авторської концепції ситуаційного психодіагностичного інструменту.

Висновки. Запропоновано теоретично обґрунтовану концепцію авторського психодіагностичного інструменту ситуаційного оцінювання психологічної готовності офіцера-прикордонника до командних рішень, апробація якого є предметом подальших досліджень. Наукова новизна полягає у першому в контексті ДПСУ виокремленні специфічної структури психологічної готовності саме до командних рішень як самостійного психологічного феномена, а також у теоретичному обґрунтуванні рефлексивного компонента як системного інтегратора готовності.

Ключові слова: психологічна готовність, командне рішення, офіцер-прикордонник, структурно-компонентна модель, екстремальні умови, оперативно-службова діяльність, ДПСУ, мисленнєві стратегії, ситуаційна обізнаність.

Вступ

Сучасні глобалізаційні процеси, трансформація безпекового середовища та повномасштабне збройне вторгнення РФ на територію України кардинально змінили умови оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Починаючи з 2014 року, офіцери-прикордонники щоденно стикаються із ситуаціями, що потребують миттєвих командних рішень в умовах збройних провокацій і порушень кордону, масових незаконних міграційних потоків, гібридних загроз (контрабанда зброї, проникнення диверсійних груп, безпосередня участь у бойових діях), психологічного тиску з боку порушників та їхніх посібників. Відповідно до Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (Кабінет Міністрів України, 2019) і розробленого проекту нової Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України (Державна прикордонна служба України, 2025) суттєво зросли вимоги до здатності офіцерів-прикордонників ефективно функціонувати в

особливих та екстремальних умовах, зберігаючи якість прийнятих рішень.

Емпіричні дослідження свідчать, що після 12 місяців бойових ротаций підвищена агресивність виявляється у 71,1 % військовослужбовців, тривожність і страх – у 68,4 %, когнітивні порушення – у 28,9 % (Fedyk et al., 2025). Означена ситуація породжує ключовий психологічний парадокс прикордонної служби: офіцер-прикордонник зобов'язаний приймати юридично бездоганні, тактично правильні й морально виважені рішення саме тоді, коли психологічний тиск є максимальним (Федик, & Степанов, 2025). Ідеться не просто про стресостійкість як загальну властивість особистості, а про специфічну психологічну готовність, що забезпечує збереження якості складного мультиконтекстного рішення в умовах часового дефіциту, фізичної небезпеки й емоційного навантаження (LeBlanc, 2009).

У попередніх дослідженнях (Федик, 2021) було встановлено, що ефективність розв'язання офіцерами-прикордонниками навчально-професійних завдань залежить

від розвиненості мисленнєвих стратегій – аналогізування, комбінування та реконструювання. Водночас поза увагою залишилось питання про те, яка інтегральна психологічна готовність забезпечує або блокує ефективне професійне мислення в момент прийняття командного рішення в умовах реальної оперативної загрози. Саме усунення цієї прогалини й визначає актуальність пропонованого дослідження.

Мета статті – теоретичний аналіз феномена психологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до прийняття командних рішень і розроблення авторської структурно-компонентної моделі цього психологічного утворення. Відповідно до мети визначено такі **завдання**: 1) проаналізувати наявні наукові підходи до розуміння психологічної готовності в контексті силових структур; 2) визначити специфіку командних рішень в оперативно-службовій діяльності ДПСУ; 3) розробити структурно-компонентну модель готовності офіцера-прикордонника до командних рішень; 4) розробити концепцію психодіагностичного інструментарію для вимірювання компонентів і рівнів готовності офіцера-прикордонника до командних рішень.

Наукова новизна дослідження полягає у такому: уперше розроблено п'ятикомпонентну структурно-компонентну модель психологічної готовності офіцера-прикордонника саме до командних рішень як самостійного психологічного феномена в контексті ДПСУ, на відміну від наявних досліджень, що розглядали або загальну готовність до служби (Мул, 2016; Матеюк, 2017), або готовність військовослужбовців до бойової діяльності (Потапчук, 2004; Осьодло, 2012); уточнено специфіку командного рішення офіцера-прикордонника як мультиконтекстного процесу з виокремленням п'яти функціональних типів на підставі ст. 19 Закону України "Про ДПСУ" (2003); розвинуто підхід до рефлексивного компонента як системного інтегратора готовності.

Огляд літератури

Феномен прийняття рішень у психологічній науці

Феномен прийняття рішень є предметом дослідження різних психологічних шкіл. Для цілей нашого дослідження найбільш значущими є три підходи: раціональний, натуралістичний і когнітивно-діяльнісний.

Раціональний підхід, представлений класичними роботами Н. Simon, стверджує принципову обмеженість людської раціональності при прийнятті рішень. Реальний суб'єкт приймає не оптимальне, а "достатньо добре" рішення – таке, що задовольняє мінімальні критерії прийнятності в умовах наявної (завжди неповної) інформації та обмеженого часу (Simon, 1955). Сучасний розвиток цього підходу уточнив нейробіологічні механізми обмеженої раціональності під стресом: систематичний огляд наукових доробок довів, що стрес погіршує якість рішень через порушення функцій префронтальної кори (Starcke, & Brand, 2012), а метааналіз 74 досліджень підтвердив цю закономірність в умовах невизначеності (Starcke, & Brand, 2016). Для контексту ДПСУ це положення набуває принципового значення: офіцер-прикордонник ніколи не має повної картини оперативної ситуації і завжди вирішує в умовах інформаційної неповноти та часового тиску.

Натуралістичний підхід, розвинений G. Klein у моделі Recognition-Primed Decision (RPD), є найбільш релевантним для аналізу рішень офіцера-прикордонника (Klein, 1993). Протягом 1990-х–2000-х рр. RPD-модель стала основою для переосмислення підготовки командирів у збройних силах багатьох країн і отримала подальший розвиток у концепції натуралістичного прийняття рішень (Klein, 2008). Модель RPD стверджує, що досвідчені

фахівці приймають рішення принципово інакше, ніж передбачають класичні раціональні моделі: вони не порівнюють варіанти, а розпізнають поточну ситуацію як різновид відомого типу й одразу активують готове рішення. Цей психологічний механізм безпосередньо відповідає виявленій у попередніх дослідженнях (Федик, 2021) мисленнєвій стратегії аналогізування – пошуку подібної ситуації з минулого оперативного досвіду. Чим більше типових оперативних ситуацій відпрацьовано ментально у процесі навчання, тим швидше і точніше рішення в реальних умовах.

Когнітивно-діяльнісний підхід, розроблений у вітчизняній психологічній науці, розглядає прийняття рішення як завершальний акт мисленнєвого процесу розв'язування завдань (Машбиць, 1988). Г. Костюк та С. Максименко наполягали на тому, що рішення є актом не лише інтелекту, а всієї особистості – з її мотивами, цінностями й емоційно-вольовими ресурсами (Костюк, 1989; Максименко, 2004). Це положення є теоретичним обґрунтуванням необхідності розглядати готовність до командних рішень як системне особистісне утворення.

Важливим доповненням до зазначених підходів є концепція ситуаційної обізнаності (англ. *situational awareness*), розроблена M. Endsley (1995). Ситуаційна обізнаність охоплює три рівні: сприйняття елементів оточення, осмислення їхнього значення та прогнозування майбутніх станів ситуації. Цей конструкт безпосередньо відповідає когнітивному компоненту пропонованої нами моделі готовності та є необхідною умовою застосування RPD-механізму в реальних оперативних ситуаціях (Endsley, 1995; Salas et al., 2010).

Психологічна готовність: від загального до специфічного

Класичне розуміння психологічної готовності у вітчизняній науці пов'язане з роботами М. Дьяченка та Л. Кандиловича (цит. за: Алещенко, 2023), які розрізняли ситуативну та тривалу готовність як структурне особистісне утворення, що включає налаштованість на дію, підготовленість до неї і впевненість у власних можливостях.

На рівні військово-прикладної психології значний внесок у вивчення психологічної готовності військовослужбовців зробили Є. Потапчук (2004), В. Осьодло (2012), М. Томчук (2012), О. Волобуєва (2020). У їхніх роботах підкреслюється, що психологічна готовність до екстремальних умов є якісно відмінною від готовності до звичайної діяльності – вона формується лише за умови цілеспрямованої психологічної підготовки й не є автоматичним результатом загального особистісного розвитку. Науково обґрунтовані підходи до психологічного відбору персоналу силових структур розроблено у працях М. Корольчука та В. Крайнюка (2006).

На специфічному рівні діяльності ДПСУ дослідження психологічних аспектів служби офіцера-прикордонника на кордоні здійснювали А. Федик (2020), С. Мул (2016), О. Матеюк (2017), Н. Мась (2014) та інші науковці Національної академії ДПСУ. Водночас аналіз цих робіт дає змогу констатувати: у жодному з наявних досліджень не виокремлено специфічну структуру психологічної готовності до командних рішень як самостійний психологічний феномен у контексті ДПСУ.

Методи

У роботі застосовано комплекс теоретичних методів: аналіз і систематизація наукових джерел у галузі психології прийняття рішень і психології готовності; порівняльний аналіз раціонального, натуралістичного та когнітивно-діяльнісного підходів; концептуальне моделювання структурно-компонентної моделі; теоретичне

узагальнення для обґрунтування рівневої диференціації готовності та інструментарію її психодіагностики.

Результати

Специфіка командних рішень офіцера-прикордонника

Принциповою відмінністю командного рішення офіцера-прикордонника від рішень в інших силових структурах є його мультитекстна природа. Відповідно до ст. 19 Закону України "Про Державну прикордонну службу України" (2003) офіцер-прикордонник одночасно виконує функції командира загальновійськового підрозділу, правоохоронця та посадової особи прикордонного контролю. Це породжує п'ять функціонально різних типів командних рішень, кожне з яких висуває специфічні психологічні вимоги: командне (тактичне) – єдиноначальний

вибір в умовах ризику для життя; оперативно-службове – миттєве оцінювання загрози і застосування спецзасобів; контрольно-пропускне – стійка уважність при монотонії з раптовими кризами; кваліфікаційне – правова визначеність при інформаційній неповноті; комунікативне – збереження нейтральності під маніпулятивним тиском. Порушення вимог будь-якого типу рішення може мати серйозні наслідки – від дисциплінарних до міжнародного інциденту. Такий характер рішень принципово ускладнює психологічну структуру готовності до них.

Аналіз оперативно-службової діяльності ДПСУ та програм бойової підготовки курсантів НАДПСУ дає змогу виокремити п'ять основних типів командних рішень офіцера-прикордонника з відповідною функціональною та психологічною специфікою (табл. 1).

Таблиця 1

Типи командних рішень офіцера-прикордонника та їхня психологічна специфіка

Тип рішення	Функція ДПСУ (ст. 19 Закону)	Оперативна ситуація	Психологічна специфіка
Командне (тактичне)	Збройний захист і командування підрозділом (пп. 2, 3, 3-1, 4)	Ведення загальновійськового бою (оборонний, наступальний; стабілізаційні дії, марш, охорона позицій) на рівні застави (взвод) – ПКШР (батальйон); координація сил, взаємодія із суміжними підрозділами	Ризик для життя особового складу, надкритичний часовий тиск, відповідальність за підлеглих, необхідність єдиноначального рішення при неповноті даних
Оперативно-службове	Охорона кордону на ділянці відповідальності (пп. 1, 5)	Розстановка нарядів, затримання порушника, переслідування, застосування фізичної сили та спеціальних засобів	Дефіцит часу, фізична небезпека, необхідність миттєвого оцінювання рівня загрози
Контрольно-пропускне	Прикордонний контроль у пунктах пропуску (п. 6)	Перевірка документів, виявлення незаконної міграції, протидія контрабанді, заборона в'їзду	Монотонія з раптовими кризами, стійка увага до деталей, виявлення ознак обману та фальсифікацій
Кваліфікаційне	Правоохоронна діяльність (пп. 5, 6)	Кваліфікація правопорушення, прийняття рішення щодо адміністративного затримання або відпускання	Інформаційна неповнота, висока правова відповідальність, неможливість відстрочення рішення
Комунікативне	Взаємодія із суб'єктами прикордонного середовища (пп. 5, 6)	Взаємодія з порушником, іноземними громадянами, дипломатичними особами	Емоційний тиск, маніпуляції, необхідність зберігати нейтральність та авторитет

Примітка: складено автором на підставі ст. 19 Закону України "Про Державну прикордонну службу України" (2003), програм бойової підготовки НАДПСУ та попередніх досліджень (Волобуєва, & Федик, 2020; Федик, 2021).

П'ятикомпонентна структурно-компонентна модель

Запропонована авторська структурно-компонентна модель психологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до прийняття командних рішень ґрунтується на: концепції психологічної готовності як системного особистісного утворення (Алещенко, 2023); натуралістичній моделі прийняття рішень (Klein, 1993; 2008); концепції ситуаційної обізнаності (Endsley, 1995); результатах попередніх досліджень мисленевих стратегій офіцерів-прикордонників (Федик, 2021). Модель охоплює п'ять компонентів, між якими існують відносини ієрархії, взаємозумовленості та взаємної компенсації.

Когнітивний компонент відображає інтелектуальні ресурси офіцера-прикордонника, що забезпечують адекватне сприйняття та аналіз оперативної обстановки. Він включає здатність до: оперативного аналізу ситуації (миттєве виокремлення суттєвих ознак); прогнозування (побудова гіпотез щодо подальшого розвитку подій); перенесення досвіду (розпізнавання поточної ситуації як різновиду відомого типу – механізм аналогізування (Федик, 2021)). Специфіка когнітивного компонента в контексті ДПСУ полягає у необхідності одночасного утримання у свідомості всіх п'яти функціональних вимірів ситуації – командного, оперативно-службового, контрольно-пропускного, кваліфікаційного та комунікативного, що відповідає третьому рівню моделі ситуаційної обізнаності М. Endsley (1995). Дослідження 2023 р. на вибірці

діючих військовослужбовців підтвердили, що адаптивна здатність до прийняття тактичних рішень під стресом залежить від когнітивної резиліентності й аеробної тренованості (Sekel et al., 2023).

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає внутрішню спрямованість офіцера-прикордонника на прийняття відповідального рішення та усвідомлення особистісної значущості захисту державного кордону як професійного обов'язку. Цей компонент, на нашу думку, є системним ініціатором: саме він визначає, чи активується решта системи готовності в конкретній ситуації. Специфіка прикордонної мотивації полягає у необхідності утримання балансу між мотивацією захисту кордону та мотивацією правомірності (Salas et al., 2010). Дослідження командирів поліції та армії засвідчили, що при зростанні рівня загрози мотиваційна спрямованість на рішучі наступальні дії суттєво посилюється, що підтверджує динамічний характер мотиваційно-ціннісного компонента (Mattingsdal et al., 2023).

Емоційно-вольовий компонент відображає здатність офіцера-прикордонника зберігати функціональний психоемоційний стан під тиском стресогенних чинників. Він виконує роль системного регулятора: в умовах екстремального стресу, його недостатня розвиненість спричиняє "каскадний ефект" – когнітивне зрушення (Kahneman, 2011), що автоматично знижує ефективність когнітивного й операційного компонентів. Дослідження свідчать,

що в умовах гострого стресу відбувається спрощення сприйняття ситуації та витіснення периферійних, але важливих деталей – так зване "тунельне мислення" (LeBlanc, 2009; Kahneman, 2011; Starcke, & Brand, 2012).

Операційний компонент відображає сукупність відпрацьованих алгоритмів, стратегій і прийомів розв'язання типових і нетипових оперативних завдань. Ядром цього компонента є три мисленнєві стратегії, виявлені в попередніх дослідженнях (Федик, 2021): аналогізування (пошук подібної ситуації з минулого досвіду), комбінування (поєднання елементів різних відомих рішень) і реконструювання (принципово нова побудова алгоритму дій). Операційний компонент у контексті ДПСУ охоплює п'ять груп алгоритмів відповідно до типів командних рішень (табл. 1): тактично-бойові алгоритми, алгоритми оперативно-службових дій, алгоритми прикордонного контролю, правові процедури кваліфікації та комунікативні алгоритми взаємодії.

Рефлексивний компонент є системотвірним елементом моделі, що забезпечує її динамічний розвиток. Він відображає здатність офіцера-прикордонника до критичного оцінювання власних рішень після їх прийняття, набуття конструктивного досвіду з кожної оперативної ситуації та свідомого коригування власних стратегій і алгоритмів дій (Grant et al., 2002). Без розвинутого рефлексивного компонента офіцер може мати значний досвід проходження служби, але при цьому не демонструвати якісного зростання психологічної готовності: досвід накопичується, але не осмислюється і не інтегрується у систему (Grant et al., 2002; Федик, 2021).

Принциповою особливістю запропонованої моделі є її розуміння як циклічної динамічної системи (рис. 1). Моти-

ваційно-ціннісний компонент виконує роль системного ініціатора, емоційно-вольовий – системного регулятора, рефлексивний – системного інтегратора: після кожної ситуації прийняття рішення він забезпечує зворотний зв'язок, що впливає на всі інші компоненти й перетворює досвід на ресурс майбутньої психологічної готовності.

На підставі розробленої моделі виокремлено три рівні психологічної готовності офіцера-прикордонника до командних рішень – високий, середній і низький, відповідно до загальноприйнятого в психології підходу до градації сформованості особистісних утворень (Корольчук, & Крайнюк, 2006). Критеріями диференціації рівнів є: ступінь сформованості кожного з п'яти компонентів, характер взаємодії між ними та якість рішення офіцера-прикордонника в умовах реальної кризової ситуації (табл. 2).

Аналіз табл. 2 засвідчує, що рівень готовності визначається не ізольованим розвитком окремих компонентів, а якістю їхньої системної взаємодії. Принциповою є роль емоційно-вольового компонента: навіть при розвинутому когнітивному й операційному компонентах його критична нерозвиненість спричиняє "каскадний ефект" – когнітивне звуження в умовах стресу, що переводить офіцера з високого на низький рівень готовності безпосередньо під час кризи (Kahneman, 2011). Це підтверджує системний характер моделі й визначає пріоритетність діагностики емоційно-вольового компонента у практичній роботі психолога НАДПСУ. Для встановлення відповідності між компонентами розробленої моделі та наявним психодіагностичним інструментарієм проаналізовано стандартизовані методики, результати чого узагальнено в табл. 3.

Рис. 1. Структурно-компонентна модель психологічної готовності офіцера-прикордонника до прийняття командних рішень (розроблено авторами)

Таблиця 2

Рівні психологічної готовності офіцера-прикордонника до командних рішень

Рівень	Характеристика компонентної системи	Поведінка офіцера-прикордонника в кризовій ситуації
Високий	Усі п'ять компонентів сформовані на достатньому рівні; система стійко функціонує в умовах стресового навантаження; компоненти збалансовано взаємодіють	Швидке кваліфікаційно коректне та командно ефективне рішення в будь-якому з п'яти типів оперативних ситуацій; збережений емоційний контроль; активна постситуаційна рефлексія
Середній	Нерівномірний розвиток компонентів – один або два сформовані недостатньо; часткова взаємна компенсація	Уповільнений темп рішення; підвищена потреба в зовнішньому підтвердженні; помилки в нестандартних ситуаціях або при переходах між типами рішень (напр. від контрольно-пропускного до оперативно-службового)
Низький	Системна несформованість більшості компонентів або критична нерозвиненість ключового компонента (емоційно-вольового чи мотиваційно-ціннісного)	Параліч рішення або імпульсивність; перекладання відповідальності на інших

Примітка: розроблено автором.

Аналіз наявних методик і концепція діагностичного інструменту

Таблиця 3

Відповідність психодіагностичних засобів до компонентів моделі готовності

Методика, психодіагностичний засіб	Компонент моделі	Що вимірює	Обґрунтування вибору
Тест Струпа (кольорово-словесний варіант)	Когнітивний	Когнітивна гнучкість, стійкість уваги під інтерференційним тиском, швидкість переключення	Моделює когнітивне навантаження при прийнятті рішень; доречний для дослідження когнітивного функціонування під стресовим навантаженням у військовому контексті (Flood, & Keegan, 2022); відповідає 3-му рівню SA-моделі Endsley (1995)
Опитувальник мотивації професійної діяльності (внутрішня, зовнішня мотивація)	Мотиваційно-ціннісний	Внутрішня та зовнішня мотивація, мотиваційний профіль	Ґрунтується на теорії самодетермінації (Ryan, & Deci, 2000); є теоретично релевантним для аналізу мотиваційної основи професійного вибору, відповідальності та смислової спрямованості рішення (Gagny, & Deci, 2005)
Шкала контролю за дією Ю. Куля (Action Control Scale, ACS-90)	Емоційно-вольовий	Орієнтація на дію; орієнтація на стан	Дає змогу оцінити вольовий аспект емоційно-вольового компонента, а саме здатність зберігати спрямованість на дію, утримувати намір і переводити рішення у практичну реалізацію в умовах внутрішнього напруження
Ситуаційні завдання	Операційний	Здатність до вибору та побудови способу дії в умовах професійно релевантної ситуації; прояв мисленнєвих стратегій аналізування, комбінування та реконструювання	Операційний компонент має процесуальний характер і не піддається валідному вимірюванню стандартизованими психодіагностичними методиками; його діагностика здійснюється через розв'язання ситуаційних завдань, що моделюють умови прийняття командних рішень
Методика рефлексивності (Self-Reflection and Insight Scale, Grant et al., 2002)	Рефлексивний	Здатність до ретроспективного аналізу рішень, рефлексія поточної ситуації та перспективна рефлексія	Стандартизований інструмент вимірювання рефлексивності з підтвердженою конструктивною валідністю (Grant et al., 2002); закриває системну прогалину наявного інструментарію ДПСУ

Примітка: складено автором. Стандартизований психодіагностичний інструментарій дає змогу оцінити лише окремі компоненти психологічної готовності офіцера-прикордонника до прийняття командних рішень. Операційний компонент як процесуальний за природою потребує окремої ситуаційної діагностики (Федик, 2021).

Аналіз табл. 3 засвідчує, що добір психодіагностичних засобів здійснювався на підставі їх відповідності до конкретного компонента п'ятикомпонентної моделі психологічної готовності до прийняття командних рішень. Стандартизовані методики дають змогу оцінити когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий і рефлексивний компоненти, тоді як операційний компонент має процесуальний характер і виявляється лише в ситуації професійно релевантного вибору. Саме тому його діагностика потребує застосування ситуаційних завдань, що моделюють умови прийняття командних рішень. Такий підхід забезпечує концептуальну узгодженість психодіагностичного інструментарію зі структурно-компонентною моделлю готовності та створює методологічну основу для розроблення авторського ситуаційного діагностичного інструменту.

Концепція авторського діагностичного інструменту ситуаційного оцінювання психологічної

готовності офіцера-прикордонника до командних рішень

З метою усунення виявленої прогалини пропонуємо концепцію авторського ситуаційного діагностичного інструменту, теоретичне обґрунтування якого викладено нижче, тоді як його емпірична апробація становитиме предмет окремого дослідження. Теоретичне обґрунтування трьох діагностичних блоків інструменту ґрунтується на концептуальних положеннях, викладених у попередніх розділах.

Блок 1, ситуаційні завдання, безпосередньо спирається на натуралістичну модель прийняття рішень G. Klein (1993; 2008): оскільки досвідчені фахівці розпізнають ситуацію як різновид відомого типу й активують відповідне рішення, то діагностика готовності має відтворювати професійно релевантні оперативні ситуації. П'ять сценаріїв передбачені для виявлення відмінностей у способах розв'язання таких ситуацій, зокрема в опорі

на аналогізування, комбінування та реконструювання, описані в попередньому дослідженні (Федик, 2021). Якісним критерієм оцінювання є відповідність прийнятого рішення до специфіки певного функціонального типу – командного (тактичного), оперативно-службового, контрольно-пропускного, кваліфікаційного або комунікативного.

Блок 2, рефлексивне інтерв'ю, обґрунтовується системою роллю рефлексивного компонента в запропонованій моделі. Три однакові для всіх респондентів запитання спрямовані на виявлення здатності офіцера-прикордонника до ретроспективного аналізу власного рішення. Якісним критерієм є глибина рефлексивного опрацювання: від поверхневої констатації факту рішення до змістовного аналізу чинників, що його зумовили, і коригувальних висновків для подальших ситуацій.

Блок 3, самооцінка психоемоційного стану, обґрунтовується роллю емоційно-вольового компонента як системного регулятора готовності. Спираючись на положення D. Kahneman (2011) та V. LeBlanc (2009) щодо когнітивного звуження в умовах гострого стресу, цей блок передбачає триразову фіксацію суб'єктивно переживаного стану в межах кожного сценарію: до розв'язання ситуації, після формулювання рішення та після завершення рефлексивного інтерв'ю. Його призначення полягає у створенні підстав для подальшого аналізу співвідношення між психоемоційним станом респондента та якістю прийнятого рішення. Запропонований інструмент складається із трьох взаємопов'язаних діагностичних блоків. Блок 1, ситуаційні завдання, включає п'ять оперативних сценаріїв, кожен із яких відповідає одному з функціональних типів командних рішень (табл. 1): оборонні дії підрозділу застави при раптовому нападі – командне рішення; затримання озброєного порушника кордону – оперативно-службове; виявлення контрабанди зброї при огляді транспортного засобу – контрольно-пропускне; кваліфікація адміністративного правопорушення при масовому незаконному перетині кордону – кваліфікаційне; конфліктна взаємодія з дипломатичною особою – комунікативне. Блок 2, рефлексивне інтерв'ю, передбачає відповіді на три однакові для всіх респондентів запитання після кожного сценарію. Блок 3, самооцінка психоемоційного стану, передбачає фіксацію суб'єктивно переживаного стану на трьох етапах роботи з кожним сценарієм.

Дискусія і висновки

1. Командні рішення офіцера-прикордонника є мультиконтекстними та функціонально різнорідними: відповідно до ст. 19 Закону України "Про Державну прикордонну службу України" (2003) виокремлено п'ять типів рішень – командне (тактичне), оперативно-службове, контрольно-пропускне, кваліфікаційне та комунікативне, кожне з яких висуває якісно відмінні психологічні вимоги. Це принципово відрізняє офіцера-прикордонника від офіцерів інших силових структур і суттєво ускладнює психологічну структуру готовності до командних рішень.

2. Психологічна готовність до прийняття командних рішень є інтегральним динамічним утворенням, що не зводиться ані до рівня розвитку мислення, ані до емоційної стійкості, ані до обсягу тактичних знань окремо. Лише функціональна єдність усіх п'яти компонентів – когнітивного, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового, операційного й рефлексивного – забезпечує повноцінну готовність (Алещенко, 2023; Sekel et al., 2023).

3. Запропонована п'ятикомпонентна структурно-компонентна модель органічно розширює попередні дослідження мисленевих стратегій офіцерів-прикордонників (Федик, 2021): якщо в попередніх роботах

фокусом була ефективність мислення у навчальній діяльності, то пропонується модель охоплює інтегральну систему готовності до командних рішень у реальній оперативній діяльності ДПСУ.

4. Здійснені аналіз і систематизація наявного психодіагностичного інструментарію, що охоплює методики для всіх п'яти компонентів моделі, виявили принципову спільну прогалину: жодна з них не дає змогу оцінити готовність офіцера-прикордонника безпосередньо в контексті прийняття командних рішень і встановити характер системної взаємодії компонентів. Саме це обмеження визначає необхідність авторського діагностичного інструменту, теоретичну концепцію якого представлено у цій статті.

5. Перспективою подальших досліджень, що безпосередньо продовжують логіку цієї роботи, є: а) емпірична верифікація запропонованої п'ятикомпонентної моделі на вибірці курсантів НАДПСУ різних курсів навчання; б) розроблення та апробація авторського діагностичного інструменту ситуаційного оцінювання психологічної готовності офіцера-прикордонника до командних рішень на репрезентативній вибірці; в) розроблення науково обґрунтованої програми цілеспрямованого формування та розвитку психологічної готовності в освітньому процесі НАДПСУ. Зазначені завдання становитимуть предмет наступних публікацій у межах цього дослідницького проекту.

Внесок авторів: Андрій Федик – концептуалізація, методологія, розроблення теоретичних засад, написання (оригінальна чернетка); Олександр Федик – аналіз джерел, написання (перегляд і редагування).

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від будь-якої фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Алещенко, В. (2023). Формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України*, (4), 5–13. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-74-4-5-13>
- Верховна Рада України. (2003). *Про Державну прикордонну службу України*. Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
- Волобуєва, О. Ф., & Федик, А. О. (2020). Класифікація професійних задач в системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. *Psychological Journal: Scientific Review*, 6(4), 93–106.
- Державна прикордонна служба України. (2025). *Проект Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України*. <https://dpsu.gov.ua/uk/proyekt-strategiyi-integrovanogo-upravlinnya-derzhavnim-kordonom-ukrayini> (дата звернення: 10.03.2026).
- Кабінет Міністрів України. (2019). *Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року*. Розпорядження від 24 лип. 2019 р. № 687-р. <https://zakon.rada.gov.ua/go/687-2019-p>
- Корольчук, М. С., & Крайнюк, В. М. (2006). *Теорія і практика професійного психологічного відбору*. Ніка-Центр.
- Костюк, Г. С. (1989). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Л. М. Прокопів (Ред.). Рад. школа.
- Максименко, С. Д. (2004). *Загальна психологія*. Центр навчальної літератури.
- Мась, Н. М. (2014). Психологічна підготовка військовослужбовців до дій у особливих умовах. *Вісник Національного університету оборони України*, (3), 280–285.
- Матеюк, О. А. (2017). Формування психологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності у навчально-виховному процесі. *Збірник наукових праць НАДПСУ. Серія: психологічні науки*, 1(6), 47–57.
- Машбиць, Ю. І. (1988). *Психолого-педагогічні проблеми комп'ютеризації навчання*. Педагогіка.
- Мул, С. А. (2016). *Психологія готовності офіцера-прикордонника до виконання службових обов'язків* [Неопубл. дис. д-ра психол. наук, 19.00.01]. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.
- Осьодло, В. І. (2012). *Психологія професійного становлення офіцера*. Золоті ворота.
- Потапчук, Є. М. (2004). *Збереження психічного здоров'я військовослужбовців в екстремальних умовах діяльності*. НАДПСУ.
- Томчук, М. І. (2012). *Психологія діяльності та управління в екстремальних умовах*. ВДПУ.

Федик, А. О. (2020). Психологічний аналіз професійної діяльності офіцерів-прикордонників. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 2(52), 5–22. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2020-52-2-5-22>

Федик, А. О. (2021). *Психологічні умови розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників* [Неопубл. дис. канд. психол. наук, 19.00.07]. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

Федик, А. О., Вальчук, О. А., Охріменко, І. М., Данильченко, Т. В., Бец, І. О., Балагур, Л. О., & Бриковський, А. Г. (2025). Соціально-психологічні причини та наслідки бойового стресу у військовослужбовців – учасників бойових дій. *Wiadomości Lekarskie*, 78(1), 82–89. <https://doi.org/10.36740/WLek/197120>

Федик, А., & Степанов, С. (2025). Socio-psychological consequences of combat stress on military personnel participating in combat operations. *Border Security and Management*, 5(10), 39–50. <https://doi.org/10.17770/bsm.v5i10.8308>

Endsley, M. R. (1995). Toward a theory of situation awareness in dynamic systems. *Human Factors*, 37(1), 32–64. <https://doi.org/10.1518/001872095779049543>

Flood, A., & Keegan, R. J. (2022). Cognitive resilience to psychological stress in military personnel. *Frontiers in Psychology*, 13, 809003. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809003>

Gagny, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26(4), 331–362. <https://doi.org/10.1002/job.322>

Grant, A. M., Franklin, J., & Langford, P. (2002). The self-reflection and insight scale: A new measure of private self-consciousness. *Social Behavior and Personality*, 30(8), 821–836. <https://doi.org/10.2224/sbp.2002.30.8.821>

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.

Klein, G. (2008). Naturalistic decision making. *Human Factors*, 50(3), 456–460. <https://doi.org/10.1518/001872008X288385>

Klein, G. A. (1993). A recognition-primed decision (RPD) model of rapid decision making. In G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, & C. E. Zsombok (Eds.). *Decision making in action: Models and methods* (pp. 138–147). Ablex.

LeBlanc, V. R. (2009). The effects of acute stress on performance: Implications for health professions education. *Academic Medicine*, 84(10 Suppl), S25–S33. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e3181b37b8f>

Mattingsdal, J., Johnsen, B. H., & Espevik, R. (2023). Effect of changing threat conditions on police and military commanders' preferences for urgent and offensive actions. *Military Psychology*, 35(6), 460–470. <https://doi.org/10.1080/08995605.2023.2277609>

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.55.1.68>

Salas, E., Rosen, M. A., & DiazGranados, D. (2010). Expertise-based intuition and decision making in organizations. *Journal of Management*, 36(4), 941–973. <https://doi.org/10.1177/0149206309350084>

Sekel, N. M., Beckner, M. E., Konkright, W. R., LaGoy, A. D., Proessl, F., Nindl, B. C. et al. (2023). Military tactical adaptive decision making during simulated military operational stress. *Frontiers in Psychology*, 14, 1102425. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1102425>

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99–118. <https://doi.org/10.2307/1884852>

Starcke, K., & Brand, M. (2012). Decision making under stress: A selective review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(4), 1228–1248. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2012.02.003>

Starcke, K., & Brand, M. (2016). Effects of stress on decisions under uncertainty: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 142(9), 909–933. <https://doi.org/10.1037/bul0000060>

References

Aleshchenko, V. (2023). Formation of psychological readiness of military personnel for combat operations. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, (4), 5–13 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-74-4-5-13>

Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019). *Strategy of integrated border management for the period until 2025*. Order of July 24, 2019 No. 687-p [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/687-2019-p>

Endsley, M. R. (1995). Toward a theory of situation awareness in dynamic systems. *Human Factors*, 37(1), 32–64. <https://doi.org/10.1518/001872095779049543>

Fedyk, A. O. (2020). Psychological analysis of professional activity of border guards officers. *Theoretical and applied problems of psychology*, 2(52), 5–22 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2020-52-2-5-22>

Fedyk, A. O. (2021). *Psychological conditions for the development of professional thinking of future border guards officers* [Unpublished dissertation of PhD, 19.00.07]. Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk NAPS of Ukraine [in Ukrainian].

Fedyk, A. O., Valchuk, O. A., Okhrimenko, I. M., Danylenko, T. V., Bets, I. O., Balagur, L. O., & Brykovsky, A. G. (2025). Socio-psychological causes and consequences of combat stress in military personnel participating in combat operations. *Wiadomości Lekarskie*, 78(1), 82–89 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.36740/WLek/197120>

Fedyk, A., & Stepanov, S. (2025). Socio-psychological consequences of combat stress on military personnel participating in combat operations.

Border Security and Management, 5(10), 39–50 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17770/bsm.v5i10.8308>

Flood, A., & Keegan, R. J. (2022). Cognitive resilience to psychological stress in military personnel. *Frontiers in Psychology*, 13, 809003. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809003>

Gagny, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26(4), 331–362. <https://doi.org/10.1002/job.322>

Grant, A. M., Franklin, J., & Langford, P. (2002). The self-reflection and insight scale: A new measure of private self-consciousness. *Social Behavior and Personality*, 30(8), 821–836. <https://doi.org/10.2224/sbp.2002.30.8.821>

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.

Klein, G. (2008). Naturalistic decision making. *Human Factors*, 50(3), 456–460. <https://doi.org/10.1518/001872008X288385>

Klein, G. A. (1993). A recognition-primed decision (RPD) model of rapid decision making. In G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, & C. E. Zsombok (Eds.). *Decision making in action: Models and methods* (pp. 138–147). Ablex.

Korolchuk, M. S., & Kravnyuk, V. M. (2006). *Theory and practice of professional psychological selection*. Nika-Center [in Ukrainian].

Kostyuk, G. S. (1989). *Educational process and mental development of the individual* (ed. L. M. Prokolenko). Rada. school [in Ukrainian].

LeBlanc, V. R. (2009). The effects of acute stress on performance: Implications for health professions education. *Academic Medicine*, 84(10 Suppl), S25–S33. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e3181b37b8f>

Maksymenko, S. D. (2004). *General psychology*. Center for educational literature [in Ukrainian].

Mas, N. M. (2014). Psychological training of military personnel for actions in special conditions. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, (3), 280–285 [in Ukrainian].

Mashbyts, Yu. I. (1988). *Psychological and pedagogical problems of computerization of training*. Pedagogy [in Ukrainian].

Mateyuk, O. A. (2017). Formation of psychological readiness of future border guard officers for professional activity in the educational process. *Collection of scientific works of the National Academy of Sciences of the Republic of Ukraine. Series: psychological sciences*, 1(6), 47–57 [in Ukrainian].

Mattingsdal, J., Johnsen, B. H., & Espevik, R. (2023). Effect of changing threat conditions on police and military commanders' preferences for urgent and offensive actions. *Military Psychology*, 35(6), 460–470. <https://doi.org/10.1080/08995605.2023.2277609>

Mul, S. A. (2016). *Psychology of readiness of a border guard officer to perform official duties* [Unpublished dissertation of PhD, 19.00.01]. Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Osyodlo, V. I. (2012). *Psychology of professional formation of an officer*. Golden Gate [in Ukrainian].

Potapchuk, E. M. (2004). *Preservation of mental health of military personnel in extreme conditions of activity*. NADPSU [in Ukrainian].

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.55.1.68>

Salas, E., Rosen, M. A., & DiazGranados, D. (2010). Expertise-based intuition and decision making in organizations. *Journal of Management*, 36(4), 941–973. <https://doi.org/10.1177/0149206309350084>

Sekel, N. M., Beckner, M. E., Konkright, W. R., LaGoy, A. D., Proessl, F., Nindl, B. C. et al. (2023). Military tactical adaptive decision making during simulated military operational stress. *Frontiers in Psychology*, 14, 1102425. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1102425>

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99–118. <https://doi.org/10.2307/1884852>

Starcke, K., & Brand, M. (2012). Decision making under stress: A selective review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(4), 1228–1248. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2012.02.003>

Starcke, K., & Brand, M. (2016). Effects of stress on decisions under uncertainty: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 142(9), 909–933. <https://doi.org/10.1037/bul0000060>

State Border Guard Service of Ukraine. (2025). *Draft Strategy for Integrated Management of the State Border of Ukraine* [in Ukrainian]. <https://dpsu.gov.ua/uk/projekt-strategiyi-integrovanogo-upravlinnya-derzhavnim-kordonom-ukrayini> (accessed: 10.03.2026).

Tomchuk, M. I. (2012). *Psychology of activity and management in extreme conditions*. VDPU [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). *On the State Border Service of Ukraine*. Law of Ukraine of April 3, 2003 No. 661-IV [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

Volobueva, O. F., & Fedyk, A. O. (2020). Classification of professional tasks in the system of training future border guards. *Psychological Journal: Scientific Review*, 6(4), 93–106 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 17.03.26

Прорецензовано / Revised: 07.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 21.05.26

Опубліковано / Published: 30.06.26

Andrii FEDYK, PhD (Psychol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-1122-2613
e-mail: fedykao@gmail.com
National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

Oleksandr FEDYK, PhD (Ped.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-3734-7596
e-mail: AlexI_61@ukr.net
National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

PSYCHOLOGICAL READINESS OF FUTURE BORDER GUARD OFFICERS FOR COMMAND DECISION-MAKING IN EXTREME CONDITIONS OF OPERATIONAL AND SERVICE ACTIVITIES: A STRUCTURAL-COMPONENT ANALYSIS

Background. *The full-scale invasion by the Russian Federation and the transformation of the security environment have significantly increased the requirements for the psychological readiness of officers of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU) to make command decisions in extreme conditions of operational and service activities. The phenomenon of command decision-making by a border guard officer is multicontextual: according to the Law of Ukraine "On the State Border Guard Service of Ukraine" (2003), five functionally distinct types of command decisions are identified, each imposing specific psychological requirements. The aim of the study is to conduct a theoretical analysis of the phenomenon of psychological readiness of future border guard officers for command decision-making and to develop an original structural-component model of this psychological construct.*

Methods. *A set of theoretical methods was employed, including analysis and systematization of scientific sources in the fields of decision-making psychology and psychology of readiness; comparative analysis of rational, naturalistic, and cognitive-activity approaches; conceptual modelling of the structural-component model; and theoretical generalization to substantiate the level-based differentiation of readiness and the tools for its psychodiagnostics.*

Results. *Based on a comparative analysis of rational, naturalistic, and cognitive-activity approaches to decision-making, as well as concepts of psychological readiness in the context of the operational and service activities of officers of the State Border Guard Service of Ukraine, the authors developed a five-component structural-component model encompassing cognitive, motivational-value, emotional-volitional, operational, and reflexive components. The cyclical and dynamic nature of the model and the defining role of the reflexive component as a mechanism for transforming operational experience into a resource for enhancing readiness were substantiated. Three levels of readiness (high, medium, and low) with corresponding behavioral characteristics in crisis situations were described. The role of situational awareness and thinking strategies in the process of command decision-making was revealed. It was established that the existing psychodiagnostic tools do not allow for the assessment of a border guard officer's readiness directly in the context of command decision-making, which led to the development of the author's concept of a situational psychodiagnostic instrument.*

Conclusions. *A theoretically substantiated concept of an original psychodiagnostic instrument for situational assessment of a border guard officer's psychological readiness for command decision-making was proposed, the approbation of which constitutes the subject of further research. The scientific novelty lies in the first identification, within the context of the State Border Guard Service of Ukraine, of a specific structure of psychological readiness precisely for command decision-making as an independent psychological phenomenon, as well as in the theoretical substantiation of the reflexive component as a systemic integrator of readiness.*

Keywords: *psychological readiness; command decision-making; border guard officer; structural-component model; extreme conditions; operational and service activities; State Border Guard Service of Ukraine; cognitive strategies; situational awareness.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.